

OROLBO'YI KO'CHMANCHI QABILALARNING HARBIY SALOHIIYATI

Botirova Nafosat Xurmatbek qizi

Urganch davlat universiteti Ijtimoiy-iqtisodiy fanlar fakulteti

"Tarix" kafedrası o'qituvchisi

MILITARY AUTHORITY OF ISLAND NOGRAM TRIBES

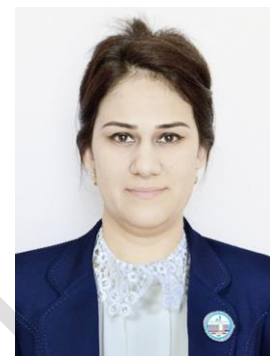
Botirova Nafosat

*Teacher of the "History" department of the Faculty of Socio-
Economic Sciences of the Urganch State University*

ВОЕННАЯ ВЛАСТЬ ОСТРОВНЫХ ПЛЕМЕН НОГРАМ

Ботирова Нафосат Хурматбековна

*Преподаватель кафедры «История» факультета
социально-экономических наук Ургенчского
государственного университета*

nafosatbotirova90@gmail.com

[https://orcid.org/0000-0003-
4939-7814](https://orcid.org/0000-0003-4939-7814)

Annotatsiya. Ushbu maqolada antik davrda Orolbo'yi hududlarida yashagan ko'chmanchi qabilalarning harbiy salohiyati, mudofaa jarayonlari, O'rta Osiyodagi ilk davlatlar, Eron-ahamoniylari, Aleksandr Makedonskiy, Salavkiylar, Yunon-Baktriya davlatlari bilan siyosiy, ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlar, harbiy tayyorgarligi yoritilgan.

Kalit so'zlar: Orolbo'yi, Yevrosiyo, Marg'iyona, Xumbuztepa, palaxmon yadro, ikki taraflama keskir xanjarlar, kiyik paylaridan bo'lgan yoy.

Аннотация. В данной статье рассматривается военный потенциал кочевых племен, обитавших в Приаралье в древнее время, оборонительные процессы, политические, социально-экономические процессы с первыми государствами Средней Азии, Ираном-Ахеменидами, Александром Македонским, Селевкидами, греко-бактрийских государств, прикрыта военная подготовка.

Ключевые слова: Аролбойи, Евразия, Маргиена, Хумбузтепа, сердцеви́на меча, двусторонние острые кинжалы, лук из оленьих рогов.

Annotation. In this article, the military potential of the nomadic tribes who lived in the Aral Sea region during the archaic and ancient times, defense processes, the first states in Central Asia, the Iranian-Achaemenids, Alexander the Great, the Seleucids, the political, socio-economic processes with the Greco-Bactrian states, military preparation is covered.

Keywords: Arolboyi, Eurasia, Marghiyona, Khumbuztepa, a sword core, two-sided sharp daggers, a bow made of deer antlers.

Kirish.

Orolbo'yi ko'chmanchi qabilalarining qadimgi va o'rta asrlar harbiy tarixi masalasi nafaqat O'rta Osiyo yoki umum Yevrosiyo doirasida, balki

jahon miqyosida muhim ahamiyat kasb etuvchi mavzulardan biri hisoblanadi. Zero, o'z qo'shnilari bo'lmish o'troq – dehqonchilik dunyosidan yoki davlatlaridan harbiy ustunlikka ega bo'lgan

ko'chmanchi qabilalar, qadimgi davrlarda ham, o'rta asrlarda ham O'rta Osiyoda kechgan siyosiy jarayonlarda juda katta ta'sirga ega bo'lganlar, hatto jahon miqyosida siyosiy jarayonlar yo'nalishlarini belgilovchi kuchga aylanganlar.

O'rta Osiyo xalqlarining arxaik yoki ilk temir davri deb nom olgan davrlar tarixida talaygina munozarali masalalar mavjud. Jumladan, ilk davlatchilik va ilk shaharsozlik jarayonlari mavzularida haligacha muammoli masalalar mavjud. Bunday muammoli masalalar jumlasiga yana mazkur davrlar o'troq dehqonchilik vohalari bilan ko'chmanchi – chorvador qabilalari o'rtasidagi munosabatlari qay darajada bo'lganligi masalasi ham kiradi. Eng avvalo bu munosabatlar qanday asoslarga qurilgan edi, ya'ni faqat iqtisodiy aloqalar ehtiyojidan kelib chiqib munosabatlar yo'lga qo'yilganmi yoki siyosiy – ijtimoiy munosabatlar talablari asosida yo'lga qo'yilganmi degan masalaga oydinlik kiritish lozim bo'ladi [1, B. 7].

Adabiyotlar tahlili.

Tadqiqotlarning ko'rsatishicha, O'rta Osiyoda ilk davlatchilik shakllangan hududlar bo'lgan Baqtriya va Marg'iyona arxaik davr yodgorliklarida olib borilgan arxeologik tadqiqotlar davrida qurol-yarog'lar juda oz miqdorda topilgan bo'lib, ko'chmanchi dasht madaniyatlariga xos jangchilarning qurol-yarog'lari bilan qo'shib ko'milgan qabrlari ham aniqlanmagan [1, B. 7]. Ammo, bu holat o'z navbatida aholining tinch-totuv yashaganligidan dalolat beradi. Zero, Baqtriya, Marg'iyona va Sug'diyonadagi ko'pgina ilk temir davri yodgorliklari xom g'ishtdan qurilgan mudofaa devorlariga ega bo'lib, bu o'troq aholi manzillari ko'p hollarda tashqi hujumlardan himoyalanihlari lozimligini ko'rsatadi. Bu holat Xorazm va Farg'ona kabi hali shahar madaniyati endigina shakllanayotgan hududlarga ham xos bo'lib, ularning Orolbo'yi ko'chmanchilari bilan munosabatlari sovet davri tadqiqotlarida shakllangan, ko'chmanchilar bilan doimo urushlar, to'qnashuvlar bo'lib turganligi haqidagi qarashlar o'z isbotini topmagan. Jumladan, Xorazm vohasining eng qadimiy yodgorliklari Xumbuztepa va Hazorasp yodgorliklaridan palaxmon yadrolari topilgan bo'lsada, bu yodgorliklar xorasmiylarning vohaga ko'chib kelishlari davri kichik to'qnashuvlari izlari hisoblanadi [2,3,4].

Muhokama.

Bu davrning eng muhim yodgorliklari jumlasiga Orolbo'yi yarim o'troq qabilalari yodgorliklari (ayniqsa qabrlar) kiradi. Bu yodgorliklardan topilgan turli buyumlar arxaik davrda Orolbo'yi ko'chmanchilari bilan o'troq vohalar ziroatkor aholisi o'rtasidagi munosabatlarning, jumladan harbiy munosabatlarning qay darajada bo'lganligini yaqqol namoyon qiladi [5, 6, 7].

Orolbo'yi ko'chmanchi qabilalarining O'rta Osiyo xalqlari harbiy san'ati taraqqiyotidagi keyingi bosqich bu antik davrlar bo'lib, miloddan avvalgi IV va milodiy III asrlarni o'z ichiga oladi.

Bu davrda Orolbo'yi ko'chmanchi qabilalari O'rta Osiyo o'troq xalqlari va davlatlari bilan birga qadimgi Sharq va ulkan Yevrosiyo dashtlarida kechgan siyosiy jarayonlarga jalb qilinib, bu jarayonlarda juda katta o'rin tutganlar.

Aleksandr Makedonskiyning bosqinchilik yurishlari bilan bog'liq ravishda Orolbo'yi ko'chmanchi qabilalari Sharq xalqlari, jumladan O'rta Osiyo davlatlarida harbiy sohaning taraqqiyotiga ulkan hissa qo'shdilarki, bu yozma manbalar ma'lumotlari va arxeologik tadqiqotlar natijalari orqali to'liq tasdiqlangan.

Buni arxeologik tadqiqotlar natijalari ham yaqqol ko'rsatadi. Jumladan, 1909 va 1985 yillarda Sibir hududlaridan topilgan kumush idishlarda tasvirlangan og'ir qurollangan jangchilar tasvirlari haligacha bahs-munozaralar markazida bo'lib kelmoqda. Bu idishlarning O'ra Osiyoda (tadqiqotchilar fikricha uchta hududda: So'g'd, Xorazm va Yettisuv) ishlab chiqarilganligi to'liq isbotlangan bo'lsada, ularda tasvirlangan og'ir qurollangan otliq jangchilar tasvirlari Orolbo'yi ko'chmanchi qabilalari harbiy san'atiga xosligi ham olimlar ichida shubha uyg'otmaydi [8]. Chunki, bu tasvirlar Qang' va Kushon davlatlariga xos bo'lgan boshqa tasvirlarga juda o'xshash bo'lib, mazkur davlatlar esa ko'chmanchi qabilalar tomonidan barpo qilinganligi ham juda yaxshi ma'lum.

Natijalar.

O'rta Osiyo xalqlari tarixi bo'yicha eng qadimgi yozma manba "Avesto"da ham harbiy ish taraqqiyoti xususida ma'lumotlar uchraydi. Jumladan, uning Mixr-Yasht qismida Mitra xudosiga bag'ishlangan madhiyada harbiy jasorat, o'z so'zi va qasamiga sodiq bo'lgan jangchining tasvirlanishi, jangga saf tortgan holda kirilishi

holatlari, jang jarayonlarini ko'rsatuvchi jang oldidan har ikki taraf bahodirlarining yakkama-yakka jang qilganligi jamiyatda harbiy soha an'analarning shakllanib bo'lganligini ko'rsatadi. Asardagi qo'shin tuzilishi haqidagi ma'lumotlar, qo'shinning qator-qator bo'lib safga tizilgan holda jangga kirishi, qo'shinning markaz hamda yon qanot qismlariga bo'linish printsiplariga asoslanganligi muayyan jang taktikasi shakllanganligini ko'rsatadi [9]. Shu bilan birga bu kitobda xudo Mitraning jang aravada tasvirlanishi qanday qo'shin turlari bu davrda mavjud bo'lganligini yaqqol ifodalagani holda bir qancha jangavor qurol-yarog'lar turlari ham eslatilib o'tiladi. Jumladan, bronzadan yasalgan nayza, bronza o'qlar, kiyik paylaridan bo'lgan yoy, tosh otar palaxmon, ikki taraflama keskir xanjarlar, oyboltalar va hokazo [9].

Sovet davri tarixshunosligida harbiy san'at sohasining taraqqiyoti faqat bosqinchilik urushlarining rivojlanishi mavzusi bilan bog'liq holda talqin qilingan. Bunday yondashuv, yana o'zida sinfiylik tamoyillarini o'zida aks ettirib, harbiy siyosiy omillarga asoslangan kasbiy boshqaruvning ajralib chiqishi masalasi XX asrning 90-yillari boshlariga qadar umumiy nazariya sifatida turli hududlar aholisining qadimgi tarixini o'rganishda ustunlik qilib kelgan [10, C. 241-261]. Adabiyotlarda doimiy harbiy to'qnashuvlar sharoitida, urushlar jangchilar va harbiy yo'l boshchilarning kasb-hunariga yoki doimiy kasbiy faoliyatiga aylangan degan xulosa o'z aksini topgan [11, B. 123].

Xulosa.

Umuman olganda, O'rta Osiyoning o'troq-ziroatkor aholisi harbiy san'ati taraqqiyotining arxaiik davrini faqat qiyosiy tahlil orqali ochib berish mumkin. Buni arxeologik tadqiqotlar natijasida olingan moddiy ashyolar, topilgan ba'zi tasviriy manbalar ham tasdiqlaydi. Jumladan, eng birlamchi manba bo'lgan, Eron – ahamoniylari poytaxti Persepol xarobalari devoriy tasvirlarda O'rta Osiyoning sak – massagetlar, so'g'diylar, baqtriylar va xorazmliklar tasvirlari o'z aksini topgan bo'lib, ularning tashqi ko'rinishi deyarli bir – biridan farq qilmaganliklarini ko'rish mumkin. Gerodotning ma'lumotlariga ko'ra ham O'rta Osiyo xalqlarining qurollanish darajasi va harbiy san'ati bir xil bo'lgan.

Hozirgi kunda ayniqsa, Persepol xarobalari devoriy tasvirlarini chuqur tahlil qilish asosida O'rta

Osiyo xalqlari harbiy tarixini yangicha asosda o'rganishga tobora katta e'tibor qaratilmoqda. Jumladan, ko'proq qadimgi va ilk o'rta asrlar O'rta Osiyo xalqlari kiyim-kechaklarini o'rganishga e'tibor qaratgan S.Yatsenko, Persepol devoriy suratlarini yozma manbalar ma'lumotlari bilan qiyosiy tahlil qilish asosida Orolbo'yi ko'chmanchi qabilalari bilan birga O'rta Osiyoning ziroatchi-o'troq aholisi harbiy tarixiga oid yangi ma'lumotlarni keltirib o'tadi [12, C. 510].

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ўзбекистонда харбий иш тарихидан (қадимги даврдан ҳозиргача) / Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси; масъул муҳаррир: Д.Х. Зияева. - Т.: Шарқ, 2012. - Б.7.

2. Итина М.А., Яблонский Л.Т. Саки Нижней Сырдарьи (по материалам могильника Южный Тагискен).// М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН). 1997. – 187 с.

3. Яблонский Л.Т. Саки Южного Приаралья: (Археология и антропология могильников) / Л. Т. Яблонский; Рос. акад. наук, Ин-т археологии. - Москва : ИА : Информ.-изд. центр "ТИМР", 1996. - 184,[1] с.;

4. Баратов С.Р. Истоки урбанизированной культуры низовий Амударьи // Хоразм тарихи замонавий таджикотларда. – Тошкент-Урганч, "Navro'z", 2019. – С. 18-19.

5. Вайнберг Б.И. Памятники куюсайской культуры /// ТХАЭЭ. Т. XI. – М., 1979. – С. 7–76;

6. Вайнберг Б.И. Скотоводческие племена в древнем Хорезме // Культура и искусство древнего Хорезма. – М., 1981. – С. 121–130;

7. Вайнберг Б.И. Изучение памятников Присарыкамьшской дельты Амударьи в 70–80-е годы // Скотоводы и земледельцы левобережного Хорезма (древность и средневековье). Ч. I. – М., 1991. – С. 67–98

8. Толстов С.П. Древний Хорезм: Опыт историко-археологического исследования. – М.: Изд – во МГУ, 1948. - С. 211-227; Даркевич В. П. Художественный металл Востока. Произведения восточной торевтики на территории европейской части СССР и Зауралья – М.; Л.: Наука, 1976. – 198 с.; Гемуев И. Н. Еще одно серебряное блюдо из Северного Приобья // Изв. СО АН СССР, сер. истории, филологии и философии. –

Новосибирск, 1988. – № 3. – Вып. 1. – С. 39—48;
Бауло А. В. Связь времен и культур (серебряное блюдо из Верхне-Нильдина) // Археология, этнография и антропология Евразии. – 2004. – № 3. – С. 127—136.

9. Авеста. Избранные гимны / Пер. с авестийского И. Стеблина-Каменского. – М.: ГРВЛ, 1993. – С. 76-116.

10. Косвен М.О. К вопросу о военной демократии // Труды института этнографии АН СССР, 1960. Т. 4. – С. 241-261.

11. Хазанов А.М. Разложение первобытнообщинного строя и возникновение классового общества // Первобытное общество. – М.: Наука, 1975. – С. 123.

12. Яценко С.А. Враги из Средней Азии в искусстве империи Ахеменидов / Вопросы археологии Казахстана. Сборник научных статей. Том Выпуск 3. Ответственный редактор: А.З. Бейсенов. Алматы: ТОО "Научно-исследовательский центр истории и археологии Бегазы-Тасмола", 2011. – С. 495-510.

